

Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi

The Journal of International Social Research

Cilt: 8 Sayı: 41 Volume: 8 Issue: 41

Aralık 2015

December 2015

www.sosyalarastirmalar.com ISSN: 1307-9581

MUHAMMED İKBAL'İN İSLAM DİNİ ÜZERİNE DÜŞÜNCELERİ MUHAMMAD IQBAL'S THOUGHTS ON ISLAM

Mustafa Sarper ALAP*

Öz

Muhammed İktbal, dost ülkemiz Pakistan'ın yetiştirmiş olduğu en büyük vatan şairidir. Pakistan'ın bağımsız bir ülke olması yolunda Muhammed Ali Cinnah ile birlikte çok çalışmıştır. Muhammed İktbal, çok farklı yönlü bir şairdir. İktbal, İslam dini ile ilgili çok sayıda eser meydana getirmiştir.

Muhammed İktbal İslama yönelik çalışmalarında ilk olarak Allah'ın varlığı hakkında yazılar yazmıştır, Müslümanlara Allah'ın varlığını, birliğini, birliğini, mucizelerini ve büyüklüğünü ifade etmiştir. Eserlerinde Allah'ın tüm özelliklerini ve yüceliğini ele almıştır. O bir Allah dostudur.

İktbal bunun yanında İnsan-ı Kamil hakkında da bilgi vermiştir. Kamil insanın ne olduğunu anlatmaya çalışmıştır. İktbal, Allah'ın yeryüzündeki halifesi olan insanın, üstün yeteneklerle donatılmış olduğuna inanır ve bu inancı toplumun her bireyinde oluşturmak ister.

Muhammed İktbal, Peygamberimiz Hz. Muhammed hakkında da bilgiler vermiştir. İktbal, Hz. Muhammed hakkında övgü dolu sözler kullanmış ve peygamberimizi peygamberlikten de öte halktan bir insan olduğunu belirtmiştir. İnsanlar arasında saygın bir yeri olan Hz. Peygamber, her zaman barışı ve refahı savunmuştur. Kur'an-ı Kerim'in yapılacak her şey için bir rehber olduğunu belirtmiş ve İslamiyetin yol gösterici olduğunu açıklamıştır İktbal'in İslamiyet'te Kadının Yeri ve Medeni Haller konularında da gözlemleriyle yola çıkarak ifade ettiği düşünceleri yer almaktadır. O tüm bunlar için karşılaştırmalar yapmıştır. Kısacası İslam dininin kapsamına giren hemen hemen tüm konularda düşüncelerini ve gözlemlerini ifade etmiştir.

Anahtar Kelimeler: İktbal, İslam, Allah, Hz. Muhammed.

Abstract

Muhammad Iqbal is friend country Pakistan's greatest poet of Pakistan. He struggle for independent state of Pakistan hard work with Muhammad Ali Jinnah. Iqbal has brought many books about Islam occurred.

Muhammad Iqbal wrote for work in the first articles about the existence of God, the Muslim God's existence, unity and expressed the wonders and greatness. In his works he dealt with all the features and the glory of God. He is adhere to God.

Besides Iqbal gave information about the Human-i-Kameel. Kameel has tried to explain what the human being. Iqbal, the man with the caliph of God on earth, is believed to be equipped with outstanding talent.

Muhammad Iqbal also gave information about the last Prophet Muhammad. Muhammad is a respectable place among the people.

Muhammad, always advocated peace and prosperity. The Holy Quran mentioned that there is a directory for everything to be done and explained that the guiding Islam. Iqbal Woman's Place in Islam and Civil Hall is located in the ideas expressed by the subject starting with observation. He made a comparison for all of them.

In short, Islam has expressed his thoughts and observations in almost all matters within the scope of religion.

Keywords: Iqbal, Islam, God, Muhammad.

Muhammed İktbal Pakistan'ın en büyük vatan şairlerinden olup Pakistan'ın kuruluşu mücadelesinin mimarlarından çok değerli bir şahsiyettir. Ailesi çok sevilen bir aileydi. Babası çok tanınmış bir esnaf, annesi ise evladının çok iyi bir şekilde yetişmesi için çabalayan bir ev hanımıydı. İktbal'in çok iyi bir dini alt yapısı olması evinde aldığı Kuran'ı Kerim dersleri ve babasının diğer esnaflara ve dostlarıyla yapmış olduğu dini sohbetlere sürekli katılmasıydı. Üniversite yıllarında felsefe ve hukuk üzerine çalıştı. Din üzerine yazılar yazmaya başladı. Din ve felsefe üzerine bir çok kitapları yazdı.

İslam dini konulu eser yazan birçok isim düşüncelerini yazmış oldukları eserlerde ifade etmişlerdir. Bunlardan biriside Muhammed İktbal'dir. İktbal üzerine çok sayıda yazar kitap yayımlamıştır. Bu kitaplarda Muhammed İktbal'in Allah, Kamil İnsan, Hz. Muhammed, İslamiyet'te Kadının Yeri, Medeni Haller üzerine yapmış olduğu çalışmalar konusunda fikirlerini beyan etmişlerdir. Muhammed İktbal'in islam üzerine beyan ettiği düşünceleri bir sıra halinde izlenecektir.

Muhammed İktbal'e Göre Allah

Müslümanlar için en önemli olan inanç Allah'a olan inançtır. Çünkü Allah evrenin yaratıcısı ve kâinatın tek hâkimidir. Allah'ın varlığı, birliği ve hâkimiyeti çok büyüktür. Bu hâkimiyet konusunda Muhammed İktbal'in fikirleri, yazıları ve düşünceleri vardır. Peki, Allah nasıl anlatılabilir, nasıl açıklanabilir?

* Kırıkkale Üniversitesi SBE Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Doktora Öğrencisi, el-mek: saralp33@hotmail.com

Bu konuda Muhammed İkbal, Allah'ın nitelik ve nicelik bakımından en çok "ışığa" yakın olduğunu söyler.¹ Allah'ı ışığa yakın olarak benzeten İkbal, Allah'ın neden ışığa benzediği konusunda önemli bir nokta üzerinde durmuştur. Işığın Allah'a benzetilmesiyle ilgili istiarenenin madem bilim açısından, Allah'ın her yerde hazır ve nazır olma vasfını değil; onun mutlakiyetini, gerçekçiliğini ifade ettiği anlaşılmalıdır. Bilindiği gibi Allah'ın her yerde ve her şeyde var olduğuyula ilgili düşünce bizi vahdet-i vücud'a (panteizme) götürür.²

Allah'ın her yerde var olduğuna dair kanıtları yaşadığımız dünya içinde de görülmektedir. Özellikle bilimsel olarak düşünüldüğünde dünyanın enlemi ve boylamının özellikleri, ekliptik sistemin belirli bir açıda olması, denizlerin taşmaması, gece ve gündüzün olması bize Allah'ın varlığını kanıtlamaktadır. Zor bir duruma düşüldüğünde Allah'a dua edilmesi ile birlikte sıkıntının giderilmesi manevi olarak Allah'ın varlığını ispat etmektedir. Din sistemi üzerine çeşitli görüşler yer almaktadır. Bunlardan birisi de Panteizm'dir.

Panteizm, Tanrı ile evreni bir, aynı ve özdeş kabul eden görüştür. Panteizm, anlam olarak tümtanrıcılık - kamutanrıcılık- demektir. Panteizme göre Tanrı'nın evrenden ayrı ve bağımsız bir varlığı yoktur. Tanrı doğada, nesnelere, insan dünyasında vardır. Her şey tanrı'dır. Allah tek'tir, O'ndan başka tanrı yoktur ve hiçbir şeyde O'nun gibi değerlendirilemez, yani eşi de mevcut değil, benzeri de.³ Tek tanrı inancı ilk kez tek Mısırlılar zamanında görülmektedir.

Bu algılamada Tanrı'nın, evrenin kendisi olduğunu savunulur. Panteistler evrende var olan her şeyin(atom, hareket, insan, doğa, fizik kanunları, yıldızlar...) aslında bir bütün olarak Tanrı'yı oluşturduğunu söylerler. Bu bakımdan evrende vuku bulan her olay, her hareket aslında doğrudan Tanrı'nın hareketidir. Bu görüşün ilginç ve çarpıcı bir sonucu, insanında Tanrı'nın bir parçası olduğudur.⁴

Yaşadığımız dünyada gecenin gündüz, gündüzün gece olması, dünyanın elips bir yapıya sahip olması, insanların almış oldukları nefes ve bu nefesin ortaya çıkmasına fırsat veren bir damladan yaratılmış en güzel yaratık olan insan, Allah'ın varlığının ve büyüklüğünün en büyük kanıtıdır. Bizlere Allah'ın varlığını ispat edebilir misin? Sorusuna verilecek en güzel cevap insanoğlunun bir damladan yaratılmış olmasıdır.

Muhammed İkbal, İslam dinini küçüklükten almış olduğu Kur'an dersleriyle en iyi şekilde öğrenmiştir.

Dindar, lakin geniş ufuklu bir Müslüman olan İkbal için, hayatın sırrı "Allah'tan başka bir ilah olmadığına" iman etmektir. Gerçekte onun şiirlerinde La İlahe İlla Allah, her zaman insanlığın başarılarının kaynağı olarak görülür: La, insanı dünyanın çekiciliğinden kurtarır. La ve İlla ise beraber yaradılışın kapısını açarlar. "Aşk" ve "Fakr", yani Allah'ın sonsuz zenginliğine güvenmek, Kelime-i Şehadet'ten doğar. Asırlardan beri, çok tanınmış bir mecaz olarak tasavvufta kullanılan La kelimesini İkbal, Allah'ın dışındakilerin hepsini kesip atan bir kılıç olarak görür. Gerçekte La Arapça harflerle yazılınca birazcık kılıca benzer.⁵

Ayrıca İkbal, Darb-ı Kelim isimli eserinde "La ilahe illallah" adlı şiirinde şöyle der:

Benliğin saklı sırrı, la ilahe illallah'tır
Benlik kılıç ise La ilahe illallah bunun bileği taşıdır
Çağımız kendi İbrahim peygamberini arıyor.
Dünya bir tapınaktır. La ilahe illallah
Sen gurur servetini almışsındır.
Bu kar ve zarar aldatmacasıdır, La ilahe illallah
Şu mallar ve dünya zenginlikleri, şu bağlar ve ilişkiler
Hepsi kaygı ve kuşku putlarıdır, La ilahe illallah
Akıl zaman ve mekâna tapılmasına dönüşmüştür.
Ne zaman, ne mekân kalıcıdır, La ilahe illallah
Bu şarkı gül ve lale mevsimine (bahara) bağlı değildir.
İster ilkbahar, ister sonbahar olsun, La ilahe illallah
Gerçi toplumun kol kapağında putlar saklıdır (toplumda gizli güçler vardır.)
Fakat bana ezan emri verilmiştir, La ilahe illallah.⁶

¹ Eliaçık, R. İhsan, *Muhammed İkbal Uyan*, İstanbul, 2006, s. 34

² Eliaçık, a. g. e. , s. 35

³ İ.B.Ş.B.K.İ.D.B, *Uluslararası Muhammed İkbal Sempozyumu Bildirileri*, İkbal'de Din ve Devlet İlişkileri, Nazif Şahinoğlu, İstanbul, 2007, s. 31

⁴ http://www.turkcebilgi.com/panteizm_nedir/ansiklopedi

⁵ Schimmel, Annemarie, *Muhammed İkbal*, Çev. Senail Özkan, İstanbul, 2007, s. 55

⁶ Çelik, İsa, *Muhammed İkbal'in Tasavvufi Düşüncesi*, İstanbul, 2004, s. 206-207

La ilahe İllallah, Allah'tan başka büyük yoktur. Allah tüm evrenin sahibidir. Allah'ın büyüklüğünü ve benzersizliğini dizelerin sonunda dile getiren İkbâl, Allah'a en yakın olan canlının insan olduğunu belirtmiştir.

İnsan, yeryüzünde Allah Teâlâ'nın halifesidir ve bir avuç toprak olmasına rağmen ruhuyla kâinatı kuşatabilecek bir potansiyele sahiptir. ⁷ İnsan, Allah'ın yaratmış olduğu en güzel canlıdır. Düşünebilen, konuşabilen, gören, duyan, koklayan, tadan, akla sahip olan, tutan, yürüyen en mükemmel canlı insandır.

İslam'a göre insan yeryüzünde Allah (c.c)'in halifesidir ve Allah (c.c) onu kendine ait bazı sıfatlarla donatılmıştır. ⁸ İnsanlar kendilerini yaratmış olan Allah'ın bir kulu olarak her zaman kendilerinde bulundurdıkları sıfatlarla her zaman Allah'a dua etmektedirler ve O'na şükretmektedirler.

İnsan, kendisinde var olan üstün nitelikler yönüyle de tüm canlılardan üstündür. Düşünce yönüyle, aklıyla, düşüncelerini sözlerle ifade etmesiyle insan yaratılmış en mükemmel canlıdır. Bu konuda Muhammed İkbâl'in düşünceleri de vardır.

İkbâl'in düşünce sistemine göre, ilahi bir ruha ve yeryüzünde Allah'ın halifeliği konumuna sahip bir varlık olmasından ötürü insanı, ay, yıldızlar ve hatta melekler bile kıskanmaktadır. Çünkü ruh, Allah Teâlâ'nın insana bahsettiği ilahi bir öz olup, bu ona ebedilik bahşetmektedir.⁹ İnsanlar bir damladan yaratılırlar, büyürler ve ölürler. Bunlar bir kişinin kader yazgısında yer alır.

İnsanlar yeryüzünde Allah'ın halifesidir. İslam, hükümdarlardan önce Allah'a sadakati gerektirir.¹⁰ İnsanlar bir tek Allah'a iman ederler, O'na dua ederler ve O'nun yolunda giderler. Bu sadık halifelik insanları her zaman başarıya götürür. Bunun bu şekilde doğru bir yol çizerek gidebilmesi için İkbâl'in bir düşüncesi vardır.

İkbâl'e göre milletler, ancak evrenin yaratıcısı ve razıkı olan tek Allah'a sarsılmaz bir inançla bağlı kalarak, bütün bilim ve bilgilere sahip olmak suretiyle, namuslu ve şerefli bir hayat sürdürebilirler. İnsanoğlu ancak bu şekilde Yüce Allah'ın en soylu mahlûku ve yeryüzündeki halifesi olabilir. ¹¹

Dünyada yaşayan insanların çeşitli inançları vardır. Sonuçta herkes aynı dinin bir bireyi değildir. Her inancın farklı şekilde Allah'a inançları vardır. Müslümanlar Allah yolunda doğdukları zamandan itibaren Allah'a bağlılıklarını her zaman ön planda tutarlar. Müslümanlar kutsal kitap olarak sadece Kur'an-ı Kerim'i okurlar. Onlar sadece Allah'a dua ederler ve sadece Allah'tan yardım isterler.

Muhammed İkbâl'e Göre İnsan-ı Kamil

İnsan-ı Kamil, fenafillah mertebesine eren insana denir. Fena-fillah olmak ta'biri "beşeri iradeyi yaratıcının iradesine eritmek" manasına gelir.

İkbâl'in nefis, yani "hodî" üzerinde ısrarlı durması, ondaki "İnsan-ı Kâmil" ya da "merd-i mümin" düşüncesinin özünü teşkil eder, denebilir. Onun kanısınca din ve ahlak bakımından kamil insan olmak için insanın kişiliğini geliştirmesi gereklidir ve bağımsız bir şahsiyet olarak belirlenebilmesi de ilahi sıfatlarla sıfatlanmasına bağlıdır. Böylece insanın Allah'ı her an hatırlayıp kendi benliğini ortadan kaldırmadan benliğinde Allah'a yaklaşabilme düşüncesini savunur. ¹²

Müslüman olup kamil İnsan mertebesine ulaşmak hiç te kolay değildir, çünkü Kamil İnsan olabilmek için Allah'ın insanlara vermiş olduğu aklı yerinde kullanmaları gerekmektedir. Kamil insan olmak için önce dürüst olmak gerekmektedir. Dürüstlüğün yanında hiç yalan söylememek gerekmektedir.

İnsan çok yüce, erişilmesi güç derecelere kavuştuğu, yeni kamil insan mertebesine yükseldiği zaman; Allah, insanın kaderini tayin etmeden kulunun bu husustaki fikrini sorabilir. İşte İkbâl, bir şair-düşünür olarak, evrendeki en yüksek mevkii işgal eden erdemli kişinin İnsan-ı Kamil adayı olduğu inancıyla hareket eder ve böylece evrendeki gelişmenin son amacının da kamil insana varmaktan ibaret bulunduğunu belirtir. Bunun da ancak kişinin niteliklerini- hilalden dolunayın gelişmesi gibi- geliştirip olgunlaşması sonucunda mümkün olabileceğini söyler.¹³

Koca bir dünyada insanın bütün aklıyla, ruhuyla kamil insan mertebesine ulaştığı zaman peygamberlik mertebesine erişebilmektedir.

Kamil insan, bütün âlemleri kendinde toplayan, surat açısından küçük, mana açısından ise, büyük bir âlemdir. Kamil İnsan bu âlemin ruhu ve âlemde onun cesedi gibidir ve bu ceset, daima ruhunu aramakta ve arzulamaktadır. Aslında tüm ıslah; yönlenme hatta devrim projelerinin temelinde İslam yatar. İnsanı uyandırmak, eyleme hazırlamak, onu bu yolda donatmak ne derece sağlanırsa başarı o derece gerçekleşir.

⁷ Çelik, a. g. e. , s. 217

⁸ Kayani, Muhammed Han, *Felsefe, Siyaset ve Şiir Dünyasıyla İkbâl*, İstanbul, 2002, s. 35

⁹ Çelik, a. g. e. , s. 198

¹⁰ İ.B.Ş.B.K.İ.D.B, *Uluslararası Muhammed İkbâl Sempozyumu Bildirileri*, Muhammed İkbâl: Siyasi Vizyonu Olan Bir Şair, Muhammed Han Kayani, Çev. F. Mehveş, İstanbul, 2007, s. 89

¹¹ Kayani, Muhammed Han, *Felsefe, Siyaset ve Şiir Dünyasıyla İkbâl*, İstanbul, 2002, s. 27

¹² Karahan, Abdulkadir, *Doğudan Gelen Ses İkbâl*, İstanbul, 2001, s. 78

¹³ Karahan, a. g. e. , s. 79

Bu yüzden ikbal, önce insanı ele alır. Onun yaratılışından hâlihazır konumuna kadar geçirdiği serüveni tahlil eder. Adeta insanı ayıklar. Onun gerçeğini eğrilmiş, sapkınlaşmış olanından ayırır. Biricikliğine, özgürlüğüne vurgu yapar. Öyle ki, “ben” sahibi olmayan herhangi bir varlığın gerçekte var olmayacağını ifade eder. Bu bakımdan insan kaderinin yoğrulmasına kadar özgürce ilerleyip yaratanla birlikte var olacağını iddia eder. Bu pek tabii İnsan-ı Kamil’dir.¹⁴

İkbal’in Kamil insan konusunda belirtmiş olduğu düşüncelerinin yanında Kamil İnsan ile ilgili olarak etkilendiği başka düşünürler ve ilim insanları vardır.

Özellikle, Rumi, Muhyiddin İbnu’l Arabî ve Abdülkerim Cili’den etkilendiği bilinmektedir.¹⁵ İkbal, tüm bu Müslüman düşünür ve ilim insanların yanında başka dine mensup ilim adamlarından da etkilenmiştir.

İkbal’in insan-ı kamil konusunda etkilendiği öne sürülen ikinci şahsiyet Alman düşünür Friedrich Niethzche’dir.¹⁶

Görülmektedir ki, İkbal’in İnsan-ı Kamil’i daima yükselişe, yeniye ve yaratıcılığa doğru koşmaktadır. İkbal’in İslami anlayışına göre, hür irade ve determinizm ile ilgili kadim sorun, kendi düşüncesinde tasavvur ettiği mükemmel insana, Allah’tan başka her şeye karşı sürekli direnme kabiliyeti ve dini inanç esasından ziyade hayat veren bir güç bahşeder. Bu insan, korkusuzluk, kardeşlik, özgürlük, ruhanilik, eşitlik ve sükûnetin zirvesinde bir kişi olan akıl, zihin ve sezginin mutlu bir sentezini gerçekleştiren yüksek insan telakkisi yani, yeryüzünde Allah’ın halifesi konumundaki İnsan-ı Kamil’den başkası değildir.¹⁷ Ona göre Kamil insn mertebesine erişen en önemli insan Hz. Muhammed (S.A.V)’dir.

İkbal’in kanaatine göre, mükemmel insan Hz. Muhammed (SAV)’in şahsında tecessüm eder ve bu mükemmel insanın erişebileceği en yüksek mertebe, Allah Teala’nın kulu olmak, yine yüce Yaratıcı ile tam bir ahenk içinde hareket etmek ve ilahi emirler çerçevesinde hayatını devam ettirmektir.¹⁸ Bu sebeple İkbal, “En mükemmel insan, Allah Teala’ya en yakın olan insandır.” demektedir.¹⁹

Kamil insan olmak, Allah’a yakın bir insan olabilmek çok meşakkatlidir ama güzel düşüncelerle, yalandan uzak, imanlı, dürüst her insan bu yüce mertebeye ulaşabilir.

İkbal, Allah’ın yeryüzündeki halifesi olan insanın, üstün yeteneklerle donatılmış olduğuna inanır ve bu inancı toplumun her bireyinde oluşturmak ister. O’nun benlik öğretisinin temel amacı budur. Bu öğretinin hemen arkasından “benlikten geçme” aşaması gelir ki burada İkbal, bireysel benlikten toplumsal benliğe geçişi amaçlar.²⁰

İkbal, insanı daha çok toplumsal olarak değil de fert olarak görme eğilimindedir. Başka bir ifade ile o, insanın toplumsal yönünden daha çok bireysel boyutlarına önem vermektedir. İkbal’e göre, insanın, kâinatın biricik sorumlu akıllı varlık olduğu, varlığın kalbi durumundaki konumu, Allah’ın halifeliğinin bilincinde olması ve bu güven duygusuyla hareket etmesi gerekmektedir. İkbal’in insanlık tarihinde ferdin rolünün ehemmiyetinin farkına varmasında Fichte’in etkin olduğu kanaatindeyiz.²¹

Muhammed İkbal’e Göre Hz Muhammed

Muhammed ikbal, Peygamberimiz Hz. Muhammed hakkında övgü dolu sözler kullanmış ve peygamberimizi peygamberlikten de öte halktan bir insan olduğunu belirtmiştir.

Bilindiği gibi o dönemde ülkede çok büyük bir karışıklık vardı. İslamiyeti yayma çalışmaları için büyük bir mücadele verilmişti. Puta tapan insanları, inançsız insanları İslamiyete kazandırmak çok zordu. Cehalet gelişim yaratacak her şeyin önüne geçiyordu. Ne kadar zorda olsa islamiyeti insanlara aşılacak bir amaçtı, bu amaç uğrunda Hz. Muhammed çok çalışmıştı. O, halkın arasına girerek yediden yetmiş tüm insanlara islamiyeti anlattı.

Taş üstünde taş bırakmayan ve sonra da kendi halklarının kendilerini insanüstü bir konuma yerleştirerek kendilerini göz boyayıcı yöntemlerle ilahlaştırmak için her taşa putlarını diktiren dünyevi kralların aksine, Hz. Peygamber (sav) her fırsatta, kendi halkına, kendisinin sadece insan olduğunu ve insandan başka bir şey olmadığını anlatmak için bütün yöntemleri denemekten kaçınmamıştı.²²

O dönemler insanlara İslam’ı yayma faaliyetleri hiç te kolay değildi, çünkü cehalet oldukça yaygındı, insanlar putlardan medet ummaktaydılar ve o parçalarından bekledikleri umut yüzünden diğer

¹⁴Çelik, İsa, *Muhammed İkbal’in Tasavvufi Düşüncesi*, İstanbul, 2004, s.137

¹⁵Çelik, a. g. e. , s. 140

¹⁶Çelik, a. g. e. , s. 143

¹⁷Çelik, a. g. e. , s. 149

¹⁸ Schimmel, Annamarie, *İkbal’in Düşüncesinde Batının Etkisi*, çev. Melahat Günege, Pakistan Postası, Cilt: 11, Sayı: 2, Mayıs 1963, s. 11-12

¹⁹ Çelik, İsa, *Muhammed İkbal’in Tasavvufi Düşüncesi*, İstanbul, 2004, s. 152

²⁰ Çelik, a. g. e. , s. 113

²¹ Çelik, a. g. e. , s. 198

²² İkbal, Muhammed, *İslam Düşüncesi*, Çev. Yusuf Kaplan, İstanbul, 2008, s. 40- 41

inançları kabul etmiyorlardı. Hz. Muhammed İslam'ı tanıtmak ve yaymak için insanlarla konuştu ve onlara putlara tapmanın boş bir inanç olduğunu anlattı. O, hiçbir şeyden çekinmedi, hiçbir şeyden korkmadı

Hz. Muhammed, tıpkı diğer insanlar gibi insanların arasına kolayca karışıyordu. Öyle ki, Hz. Peygamber Müslümanları mescide toplantı halindeler iken bir yabancıyı içeri girip "Muhammed, hanginiz?" diye sormak zorunda kalacağı kadar bir şahıs olarak kendi hakkında en küçük üstünlük duygusu ve izlenimi oluşturacak hiçbir şey yapmamıştı.²³

Hz. Muhammed her zaman sevgi ve hoşgörüyü ön planda tutmuştu. Herkese karşı saygılıydı. Hz. Peygamber, Mescide, sahabeler içinde sohbetler yaparken herkesi dinlerdi, her türlü inanca saygısı vardı, kimseye itiraz etmezdi, sen yalancısın demezdi. Kimseyi kendisini dinlemeleri için zorlamazdı. Halkla her zaman dost oldu. İnsanlara her zaman merhamet ve sevgiyle davrandı.

İşte bu nedenledir ki, Hz. Peygamber, kendi halkıyla, içinde yaşadığı toplumla son derece samimi köklü bir şekilde bütünleşebilmiş, kaynaşabilmişti. Aynı zamanda bir hükümler ve hükümdar olarak, kendi evini temizlemeyi, kendi koyunlarının sütünü sağmayı, kendi evini temizlemeyi ve hatta ev işlerinde eşlerine yardımcı olmayı kendi gururunu, onurunu, konumunu zedeleyecek bir şey olarak görmemişti de hiçbir zaman. Hatta bir keresinde, Hz. Peygamber'in katıldığı bir seyahat sırasında, yemek zamanı geldiğinde herkes yemek hazırlıkları için işin bir ucundan tutarken, Hz. Peygamber'de yemeği pişirecek yakacakları toplamaya başlamıştı. Orada bulunan müminler Hz. Peygamber'e kendisini yormaması gerektiğini söylediklerinde Hz. Peygamber onlara: "Ben de kendi işimi yapmalıyım." diye cevap vermişti.²⁴

İnsanlar arasında saygın bir yeri olan Hz. Peygamber, her zaman barışı ve refahı savunmuştur. Kur'an-ı Kerim'in yapılacak her şey için bir rehber olduğunu belirtmiş ve İslamiyet'in yol gösterici olduğu açıklamıştır. Hz. Muhammed İslamiyet'i yayma mücadelesi yaparken İslamiyet'i olumsuz göstermek isteyenlerde vardı.

Avrupalı bazı yazarlar, İslam'ın savaşa dayanan ve yalnızca savaş ile varlığını sürdürebilen bir din olduğu öne sürülmüştür. Hiç şüphesiz ki savaşın bir milletin enerjisinin ifadesi olduğu inkâr edilemez. Savaşmayan bir millet, bütün insanlığın ilerlemesinin vazgeçilmez şartını oluşturan belli bir yarışın ve rekabetin yol açtığı gerginlik ve stres ortamında kendini ayakta ve hayatta tutmayı başaramaz. Kur'an'da savunma savaşına hiç şüphe yok ki, izin verilmiştir; ama inanmayanlara karşı saldırı savaş doktrini, İslam'ın yüce kitabı tarafından bütünüyle yasaklanmıştır.²⁵

İslamiyet'i yaymak için yapılan savaşlarda Hz. Muhammed ordusunun başındaydı ve bu savaşlar bir yeri ele geçirme savaşı değildi.

İslamiyet'i yayma mücadelesi veren Hz. Muhammed kendisine karşı olan, düşman olan kişilere karşı hem psikolojik hem de meydan savaşı yapmış ve ön saflarda yer almıştır. Hatta Uhud Savaşı'nda yaralanmıştı. Ancak yapılan savaşlarda göze çarpan şudur. Hz. Peygamber'in hayatı boyunca yapılan savaşların hepsi, savunma savaşlarıydı.²⁶ İslam'ın ideali, sosyal barışı ve güvenliği teminat altına almaktır. Bütün şiddete dayalı değişim ve dönüşüm yöntemleri ve biçimleri Kur'an da en kesin bir dille kınanmıştır.²⁷

Tüm bunların yanında savaşlar sonunda ülkelerin sömürgesinde olmak ve özellikle İktbal'in yaşadığı dönemlerde Hindistan'da mevcut olan Kast sistemi insanlar arasında eşitsizlik oluşturmuştu. Bu konuda İslam'ın şu özelliği ön plandadır. İslamiyet'te barışın, özgürlüğün yanında herkes eşittir. İslam'ın Peygamberi (S.A.V) "Allah'tan en çok korkunuz, takva sahibi olanınızdır." İslam'da imtiyazlı bir sınıf, papazlık ve kast sistemi yoktur.

İslam, hiçbir ayırımın olmadığını bir birliktir ve bu birlik insanların iki temel varsayımına Allah'ın birliğine ve peygamberin misyonuna inanmalarıyla teminat altına alınır.²⁸

İktbal, Kuran'ın yanında Hz. Peygamber'in şahsı, sözleri ve davranışları da onun şiirlerinde ilham kaynağı olmuştur. Doğu ve Batı'nın şair ve düşünürlerini inceleyen Muhammed İktbal, pek çok şiirinde Hz. Peygamberi bu yönleri ile ele alır, değerlendirir ve bize bunlardan çıkarılması gereken dersleri dile getirir²⁹

Hz. Muhammed her zaman kamil insan mertebesine erişmiş, İslamiyet'i yayma mücadelesinde her zaman başarılı olmuş, putları ortadan kaldırmış, insanlara İslamiyet'i sevdirmiş muhterem bir komutandı.

Muhammed İktbal'e Göre İslamiyet'te Kadının Yeri

İslamiyet güzellik ve hoşgörü dinidir. İslam'da her zaman kadınlara hoşgörülü olmak, onları korumak bir Müslümanın görevidir. Muhammed İktbal orta ve lise eğitimini ülkesinde aldıktan sonra üniversite eğitimi sonrası başka bir alanda eğitim yapmak için yurt dışına okumaya gitmiştir. Muhammed

²³ İktbal, a. g. e. , s. 42

²⁴İktbal, a. g. e. , s. 42

²⁵İktbal, Muhammed, *İslam Düşüncesi*, Çev. Yusuf Kaplan, İstanbul, 2008, s. 68

²⁶İktbal, a. g. e. , s. 69

²⁷İktbal, a. g. e. , s. 73

²⁸İktbal, a. g. e. , s. 79

²⁹ Ahmet Suphi Fırat, 2. Uluslar arası Doğu Dilleri Sempozyumu Kitapçığı, Tebliğ Özeti, İstanbul, 2009 s. 29

İkbal ülkesinin insanını çok iyi gözlemlemiştir. İkbal, eğitimi için yurt dışına gittiği zaman Avrupa'da hayatın ülkesindeki hayattan çok farklı olduğunu görmüştür. Avrupa'daki yaşam her yönüyle farklıdır, özellikle kadınların konumu Muhammed İkbal'in dikkatini çekmiştir. İkbal, bu konuda şöyle bir ifadede bulunmuştur:

- "Doğuda bizim kadınlarımızın konumu ile onların konumunun batılı kadınların konumuyla nasıl mukayese edilebileceği konusunda birkaç noktaya açıklık getirmek istiyorum."

"Londra sokaklarında Londralıların aldırış bile etmedikleri çok sayıda kadın görüyorum. Londralılar, kadınların bazı özelliklerine, dönüp bakmayacak kadar yeterince aşınalar. Ancak uzun bir ayrılıktan sonra ülkeyi görenler, çok farklı şeyler görebiliyorlar. Beni en fazla şaşırtan şey, bir zamanlar Avrupalılar için oldukça ünlü olan bu ülkenin gittikçe atomize oluyor olmasıdır. Metroda erkekler, kadınlara yer vermiyorlar ya da çok nadiren kadınlara yer veriyorlar. Bakımdan çıktıklarında önce kadınlara yol vermek gibi bir alışkanlıkları yok. Ben şahsen onları suçlamak istemiyorum. Kadınların bizzat kendileri yol açtı bu duruma. Özgürlük istediler, erkeklerde eşit hak istediler. Dolayısıyla yaşanan bu değişim kaçınılmazdı." ³⁰

Kendi ülkesinde bu tür davranışları, yaşam biçimini farklı gören İkbal yurt dışında araştırma yapmıştır.

İkbal, Avrupa'da yaşayan Müslüman kadınların yaşamlarını inceleyerek, bir yanlış anlamayı düzeltmeye çalışmıştır. İkbal'in düşüncesi şöyledir: Avrupalı kadınlar, kendi arzularına göre durduğu eşikten henüz yukarı tırmanırken, Doğulu, özellikle de Müslüman kadını, daha önce de sahip olduğu onuru her zaman korumuştur. ³¹ İkbal'in gözlemledikleri kişiler Avrupalılardı, bunun yanında İkbal Avrupa'da Türk kadınlarını da inceledi.

Muhammed İkbal'in Avrupa'da yaşayan Türk kadınları hakkında da düşünceleri olmuştur ve özellikle bir konuya açıklık getirmiştir.

Avrupa'da Türk kadınların, Türklerin hayatında erkeklere göre daha aşağı bir rol oynadığı inancı hala yaygındır. Avrupalılar, bizim geleneklerimizin pek çoğunu, özellikle de örtünmenin psikolojisini yanlış anlamışlardır. Örtünün kökeni, erkeklerin kıskançlıkları değil; aksine kadının kutsal olduğu inancıdır; hem de öylesine kutsal bir varlık olmalıdır ki, yabancı birinin bakışının onun üzerine yoğunlaşmamasını sağlamak esastır. "mahrem" kelimesinin Arapçadaki anlamı, hiçbir yabancıya giremeyeceği "kutsal yer" dir. ³²

Muhammed İkbal burada İslamiyet'in en hassas konusu üzerinde fikirlerini beyan etmiştir.

Muhammed İkbal'e Göre Medeni Haller

Muhammed İkbal'in üzerinde durduğu bir diğer nokta ise İslam'da evlilik sistemi ve medeni hallerdir. O'na göre Çok kadınla evlilik, İslam hukukunda kesinlikle caizdir. Bu, sosyal bir kötülüğü, fahişeliğin yoğunlaşmasını ve kurumlaşmasını önlemenin yöntemlerinden biridir sadece. Tek eşle evlilik, sizin olduğu kadar bizim de idealimizdir; ama tek eşle evliliğin, çeşitli nedenlerle, örneğin savaş gibi nedenlerle erkek nüfusunun azalmasından ötürü nüfusları artan fazla kadınlar için meşru bir çözüm önerememesidir.

Avrupa'da ortaçağda fazla kadınların absorbe edilebilmesi için genelde manastır; özelde rahibe manastırı kurumu icad edilmişti. Ancak şu an siz Avrupa'da bu yönteme uymuyorsunuz.

Sözüm ona kadın özgürlüğü hareketinin "kardeşi" olan sanayi devrimi, hem erkeklere, hem de kadınlara, çok eşli evliliğe oldukça karşı olan bir zihniyet biçimi vermiştir, ama sanayi devriminin yol açtığı sosyal kötülükleri söylemek bile gerekmiyor. Ben burada, çok eşle evliliğin bu tür sosyal kötülüklerin tek çaresi olduğunu söylemiyorum ama kadınları içinde buldukları kötü duruma ve şartlara sürükleyen gelişmeler gerçekten ürperticidir ve bu gelişmelerin, korkarım ki, sonuçta kaçınılmaz olarak kadındaki kadınsılığı yok edebileceği ihtimalini hiçte yabana atılmaması gerektiği gerçeğidir. Bununla birlikte çok eşle evlilik kurumu, İslam'da kalıcı değil, zaruri hallerde uygulanan geçici bir kurumdur. İslam hukukuna göre bütün hukuki özgürlükler, eğer sosyal yozlaşmaya yol açarsa devlet tarafından yeniden gözden geçirilebilir. ³³

Muhammed İkbal, evlilik düşüncelerinin yanında boşanma ile ilgilide açıklamalarda bulunmuştur. İslam hukukuna göre bir kadın, boşanmadan sonra çocuklarının velayetini üstlenme hakkına sahiptir. Kadın kendi adına ticaret yapabilir, sözleşme yapabilir ve mahkemeye başvurup dava açabilir. Bazı fakiklere göre, kadın İslam'ın halifesi olarak bile seçilebilir.

³⁰ İkbal, Muhammed, *İslam Düşüncesi*, Çev. Yusuf Kaplan, İstanbul, 2008, s. 95-96

³¹ İkbal, Muhammed, *İslam Düşüncesi*, Çev. Yusuf Kaplan, İstanbul, 2008, s. 96

³² İkbal, a. g. e. , s. 96

³³ İkbal, Muhammed, *İslam Düşüncesi*, Çev. Yusuf Kaplan, İstanbul, 2008, s. 98

Sabit Mehir'in dışında ve yanı sıra, kocasının bütün mülkünü koruma hakkına sahip olabildiği için bu mülkü güvenli bir şekilde koruyabilmesi için kocasından fazla nafaka alma hakkına sahiptir.

İslam'da boşanma yasaları da büyük bir ilgiyi haiz bir konudur. Müslüman kadın, kocasıyla boşanma konusunda eşit haklara sahiptir. Ancak boşanma hakkı, İslam hukukunda, erkeğin kadını boşama hakkına evlilik sırasında evlendiği eşine, eşinin babasına, kardeşine ya da başka birine havale ettiğini beyan etmesiyle temin edilir.

Bu, teknik olarak "tefviz", yani bir hakkı başkasına havale etme, nakletme olarak bilinir. Bu tür karmaşık bir teminat yönteminin neden benimsendiğini Avrupalı hukukçuların kendilerini anlama çabası gösterirler artık.³⁴

Sonuç olarak, Muhammed İkbâl'in İslam hakkındaki görüşlerinde Allah'ın varlığı, Allah'a iman etmek ve Allah'tan başka ilah yoktur düşüncesini ön planda tutmak esastır. Allah'ın varlığı ve birliğini her yerde olduğunu bildiren düşünce vahdet-i vücud yani panteizm İkbâl tarafından açıklanmıştır. Hatta o, "La İlahe İllallah" cümlesini şiirlerinde kullanmış çokça da zikretmiştir.

Allah tarafından yaratılmış olan en üstün nitelikli varlık olan insanlar, her zaman Allah'a inanmalı ve onun yolunda olmalıdırlar. İnsanlar Müslümanlığı tam olarak iyi bir şekilde kavramalı ve imanın yolundan gitmelidirler. Gerçek bir Müslüman asla yalan söylememelidir. İnsanlar dürüst olmalıdırlar. İnsanlar Allah'a tam bir Müslüman olarak sıkı sıkıya bağlı olmalıdırlar. Hz. Muhammed en yüce insandır. O, ölene kadar her zaman imanlı bir insan olarak mütevazı bir insan olarak peygamberlik mertebesine erişti, daima dürüst bir insan olarak yaşadı, çalışanlarına hoş görülü davrandı işte tüm bunlar İslam yolundan giden insanlara örnek olmalıdır. Hz. Muhammed İslamiyet'i yaymak için çok mücadele etmiştir. İkbâl'in tüm bunların yanında İslamiyet'te kadının yeri konusu üzerinde durmuştur. Özellikle tek eşlilik çok eşlilik üzerinde durmuş her iki evliliğin olumlu ve olumsuz yanlarından söz etmiştir. İkbâl, eğitime gittiği Avrupa ile kendi ülkesi kadınları arasında bir karşılaştırma yapmıştır. Tüm bu düşünceleri kendine has bir üslupla açıklamıştır.

KAYNAKÇA

- ÇELİK, İsa (2004). *Muhammed İkbâl'in Tasavvufi Düşüncesi*, İstanbul: Kaknüs Yay.
- ELİAÇIK, R. İhsan (2006). *Muhammed İkbâl Uyan*, İstanbul: İnşa Yay.
- FIRAT, Ahmet Suphi (2009). İ.Ü. 2. Uluslararası Doğu Dilleri Sempozyumu Kitapçığı, Tebliğ Özeti, İstanbul, s. 29
- İKBAL, Muhammed, *İslam Düşüncesi*, Çev. Yusuf Kaplan, İstanbul, Külliyyat Yay., 2008
- ŞAHİNOĞLU, (2007). "İkbâl'de Din ve Devlet İlişkileri", *Uluslararası Muhammed İkbâl Sempozyumu Bildirileri*, İstanbul: Nazif İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür İşleri Dairesi Başkanlığı, s. 31
- KARAHAN, Abdulkadir (2001). *Doğudan Gelen Ses İkbâl*, İstanbul: Ufuk Kitap.
- KAYANİ, Muhammed Han (2002). *Felsefe, Siyaset ve Şiir Dünyasıyla İkbâl*, İstanbul: İz Yay..
- SCHIMMEL, Annemariem (2007). *Muhammed İkbâl*, Çev. Senail Özkan, İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- SCHIMMEL, Annemarie (1963). *İkbâl'in Düşüncesinde Batının Etkisi*, çev. Melahat Günege, Pakistan Postası, Cilt: 11, Sayı: 2, Mayıs 1963.

ELEKTRONİK KAYNAKLAR

http://www.turkcebilgi.com/panteizm_nedir/ansiklopedi (Son okunma tarihi: 17/03/2015)

³⁴ İkbâl, Muhammed, *İslam Düşüncesi*, Çev. Yusuf Kaplan, İstanbul, 2008, s. 98-99